

บทบาทของ "บวร" (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน
: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโหรา อำเภอบางบาล
จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2537

ISBN 974-584-517-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I14004160

The Roles of Borvorn (Home, Temple and School)
in Community Development: A Case Study of
Ban Hora, At Samat District,
Roi Et Province

Mr.Suriyon Chantarakorn

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of Sociology and Anthropology
Graduate school
Chulalongkorn University

1994

ISBN 974-584-517-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์   บทบาทของ "บวร" (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน: ศึกษา
เฉพาะกรณีชุมชนหมู่บ้านโหรา ตำบลโหรา อำเภอบางบาล จังหวัด
ร้อยเอ็ด

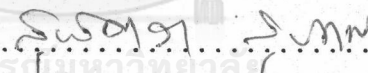
โดย   นายสุรียน จันทนนคร
ภาควิชา   สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.งามพิศ สัตย์สงวน

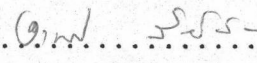

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

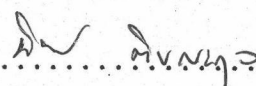

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรภักย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุพัตรา สุภาพ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.งามพิศ สัตย์สงวน)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สัญญาวิวัฒน์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเทศ ดินณะกุล)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ผู้เรียน สำนักนศร : บทบาทของบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโหรา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด (THE ROLES OF BORVORN (FAMILY, TEMPLE AND SCHOOL) IN COMMUNITY DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF BAN HORA, AT SAMAT DISTRICT, ROI ET PROVINCE) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร. งามพิศ สัตย์สงวน, 218 หน้า. ISBN 974-584-517-5

การวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาถึงบทบาทของ "บวร" (บ้าน วัด และโรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านโหรา จังหวัดร้อยเอ็ด การศึกษารายเรื่อง "บวร" ดังกล่าว เน้นบทบาทของสถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษาในการพัฒนาหมู่บ้านโหรา ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา โดยมีเทคนิควิจัยสำคัญคือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสำรวจสิ่งแวดล้อม ชุมชน การสำรวจประชากร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

สมมติฐานของการวิจัยมีดังนี้ :-

1. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาด้านการศึกษา
2. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ
3. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษามีบทบาทในการพัฒนาด้านสังคม

ผลการวิจัยพบว่า ทุกข้อเป็นไปตามสมมติฐาน แต่มีระดับแตกต่างกัน กล่าวคือ สถาบันครอบครัวและเครือญาติมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาหมู่บ้านโหราทั้งทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และด้านสังคม ขณะที่สถาบันศาสนาและความเชื่อมีบทบาทน้อยและสถาบันการศึกษามีบทบาทน้อยมากในการพัฒนาหมู่บ้านโหรา นอกจากนี้ผลการวิจัยยังบ่งชี้ว่า สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อและสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์กันในการพัฒนาชุมชน แต่สถาบันครอบครัวและเครือญาติมีบทบาทมากที่สุดในการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านโหราแห่งนี้

ภาควิชา ..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา ..... สังคมวิทยา
ปีการศึกษา 2536

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C230454 : MAJOR SOCIOLOGY

KEY WORD: ROLE / SOCIAL INSTITUTION / DEVELOPMENT

SURIYON CHANTARANAKORN : THE ROLES OF BORVORN (FAMILY, TEMPLE AND SCHOOL) IN COMMUNITY DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF BAN HORA, AT SAMAT DISTRICT, ROI ET PROVINCE. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. NGAMPIT SATSANGUAN, Ph.D. 218 pp. ISBN 974-584-517-5

The purpose of this research is to study the roles of Borvorn (Home, Temple and School) in community development in Ban Hora, Roi Et Province. This will be achieved by emphasizing the roles of family, religious and educational institutions in educational, economic and social development. This research uses anthropological field work with the research techniques of participant observation, key-informant interviews, ecological mapping, field censuses and in-depth interviews.

The hypothesis of this research are the following:

1. Family, religious and educational institutions play roles in educational development.
2. Family, religious and educational institutions play roles in economic development.
3. Family, religious and educational institutions play roles in social development.

The findings of this research have demonstrated that each items is in accord with the hypothesis, and the family institution has the greatest roles in educational, economic and social development in Ban Hora. Whereas the religious institutions have lesser roles and educational institution have the least roles in those three areas of development. Apart from this, the research has further demonstrated that family, religious and educational institutions have a relationship to community development, but the institution of the family has the greatest role in community development in this village.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาควิชา ..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา ..... สังคมวิทยา

ปีการศึกษา 2536

ลายมือชื่อนิสิต ..... *dk*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... *สมิทธิ์*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ..... -

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนได้รับการถ่ายทอดเทคนิควิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา จากรองศาสตราจารย์ ดร. งามพิศ สัตย์สงวน ตั้งแต่เมื่อแรกเริ่มเข้ามาศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ท่านได้เมตตา ทุ่มเทก่าลังกายก่าลังใจ ก่าลังทุนทรัพย์ และก่าลังสติปัญญา เพื่อให้ผู้เขียนได้ศึกษา และทำวิทยานิพนธ์ เล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของท่าน มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ สุพัตรา สุภาพ รองศาสตราจารย์ ดร. สัณญา สัณญาวิวัฒน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเทศ ดินณะกุล ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำในการตรวจแก้ไข วิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการทั้งมวลให้แก่ผู้เขียน ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ศากอง จันทนนคร คุณแม่ผู้ให้กำเนิดของผู้เขียน ซึ่งท่านได้ให้ก่าลังใจ ให้ทุนทรัพย์แก่ผู้เขียนตลอดระยะเวลาการศึกษาและการทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณชาวบ้าน รุหราททุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลอย่างเต็มใจแก่ผู้เขียน ตลอดระยะเวลาหนึ่งปีกว่าที่ท่านทำการศึกษา ขอให้ อนิสงมความดีทั้งมวลของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นของทุกท่านที่กล่าว ส่วนความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ข้าพเจ้าขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	2
ขอบเขตการศึกษา.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
กรอบแนวคิดทฤษฎีในการศึกษา.....	4
ก. โครงสร้างทางสังคม.....	4
ข. การพัฒนา.....	5
ค. การพัฒนาชนบท.....	9
ง. แนวคิดการพัฒนา "บวร".....	19
เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	30
สมมติฐานในการวิจัย.....	33
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ.....	34
ระเบียบวิธีวิจัย.....	35
บทที่ 2 ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหมู่บ้านโหรา.....	36
ก. ลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่ศึกษา.....	36
สภาพทั่วไป.....	36
ที่ตั้ง.....	36
การตั้งถิ่นฐาน.....	37

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ลักษณะของชุมชน.....	38
อาณาเขต.....	38
สภาพทางภูมิศาสตร์.....	39
สภาพทั่วไป.....	39
ลักษณะทางภูมิประเทศของชุมชน.....	39
พื้นที่.....	39
ดิน.....	39
แหล่งน้ำ.....	41
ภูมิอากาศ.....	42
การคมนาคม.....	42
ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านโหรา.....	43
ภูมิหลังความเป็นมา.....	43
ชุมชนหมู่บ้านโหราสมัยประวัติศาสตร์.....	43
การก่อตั้งชุมชน.....	44
ลักษณะเด่นของหมู่บ้านโหรา.....	45
ข. ลักษณะทางประชากร.....	47
เชื้อชาติเผ่าพันธุ์.....	47
จำนวนประชากร.....	47
รูปร่างลักษณะ.....	48
อุปนิสัย.....	48
ภาษา.....	49
การแต่งกาย.....	49
สิ่งของเครื่องใช้.....	49
เครื่องดนตรี.....	50
ที่อยู่อาศัย.....	50

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
อาหารการกิน.....	51
การย้ายถิ่น.....	51
อาชีพ.....	51
ค. ลักษณะทางด้านอนามัยและสาธารณสุข.....	52
สภาพทั่วไป.....	51
องค์วัตถุประสงค์/หน้าที่ที่เกี่ยวกับการให้บริการสุขภาพอนามัย.....	52
องค์กร/บุคคลที่ให้บริการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย.....	54
หน้าที่ของการอนามัยและสาธารณสุข.....	55
การรักษาพยาบาล.....	55
บริการด้านการรักษาพยาบาล.....	56
สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล.....	62
การปฏิบัติเกี่ยวกับหญิงมีครรภ์แม่และเด็ก.....	64
หญิงมีครรภ์.....	64
การคลอดบุตร.....	65
พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคลอดบุตร.....	66
ความเชื่อเกี่ยวกับการคลอดบุตร.....	66
การอยู่ไฟหรืออยู่กรรม.....	68
ความเชื่อเกี่ยวกับการอยู่ไฟหรืออยู่กรรม.....	69
การปฏิบัติเกี่ยวกับทารก.....	69
วิธีบ้วนข้าวทารก.....	71
ความเชื่อเกี่ยวกับการบ้วนข้าวครั้งแรก.....	72
การเลี้ยงดูเด็กโต.....	72
ความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก.....	72
การปฏิบัติเกี่ยวกับหญิงแม่ลูกอ่อน.....	73
อาหารต้องห้าม (ชะล่า) หญิงแม่ลูกอ่อน.....	74

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การดูแลสุขภาพของเด็ก.....	74
การเลี้ยงดูทารก.....	75
การรักษาโรคผู้ใหญ่.....	75
บทที่ 3 สถาบันครอบครัวและเครือญาติ สถาบันศาสนาและความเชื่อ สถาบัน	
การศึกษาในหมู่บ้านรหธา.....	77
ก. สถาบันครอบครัวและเครือญาติ.....	77
ความผูกพันในลักษณะแหล่งให้กำเนิด.....	77
ความผูกพันในลักษณะ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ.....	78
ความผูกพันครอบครัวกับแหล่งที่มาหากิน.....	78
ความผูกพันครอบครัวกับการควบคุมทางสังคม.....	79
ความผูกพันเครือญาติกับการใช้แรงงาน.....	80
ความผูกพันในฐานะ เป็นหน่วยทางการผลิต.....	80
ความผูกพันเมื่อตายไปแล้ว.....	80
ครอบครัวหมู่บ้านรหธา.....	81
ข้อมูลทั่วไป.....	81
ลักษณะครอบครัว.....	82
ระบบคู่ครอง.....	82
กฎหมายห้ามทางเพศและการแต่งงาน.....	82
การแต่งงาน.....	83
ที่อยู่หลังแต่งงาน.....	89
การสืบเชื้อสาย.....	90
การนับญาติ.....	90
การแบ่งหน้าที่ในครอบครัว.....	90
การสืบมรดก.....	90

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
จ. สถาบันศาสนาและความเชื่อ.....	91
ศาสนา.....	91
ลักษณะทางกายภาพของวัดบ้านโหรา.....	92
ขนบธรรมเนียมประเพณี.....	93
ขนบธรรมเนียม.....	93
ขนบประเพณี.....	95
ความเชื่อ.....	99
ความเชื่อเกี่ยวข้องกับการทำนา.....	99
ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญานภูตผี.....	112
ความเชื่อเกี่ยวกับคุณไสย.....	114
ค. สถาบันการศึกษา.....	114
โรงเรียนบ้านโหรา.....	115
ประวัติความเป็นมา.....	116
ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนบ้านโหรา.....	116
การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน.....	117
การศึกษานอกรูปแบบ.....	117
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	118
ก. พัฒนาการของหมู่บ้านโหรา.....	120
1. การพัฒนาด้านการศึกษา.....	118
(ก) การมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น.....	120
(ข) การมีความรู้และการจัดการเพิ่มขึ้น.....	129
2. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ.....	135
(ก) การมีรายได้เพิ่มขึ้น.....	135
(ข) การมีเครื่องมือทางการผลิตเพิ่มขึ้น.....	137

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3. การพัฒนาด้านสังคม.....	138
(ก) การมีกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้น.....	138
(ข) การมีปัจจัยอนามัยและสาธารณสุขเพิ่มขึ้น.....	140
ข. การพิสูจน์สมมติฐาน.....	142
บทบาทของสถาบันครอบครัวและ เครือญาติในการพัฒนาทางการศึกษา...	145
บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการพัฒนาทางการศึกษา.....	163
บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาทางการศึกษา.....	168
บทบาทของสถาบันครอบครัวและ เครือญาติในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ...	172
บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ.....	176
บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ.....	178
บทบาทของสถาบันครอบครัวและ เครือญาติในการพัฒนาด้านสังคม.....	180
บทบาทของสถาบันศาสนาและความเชื่อในการพัฒนาด้านสังคม.....	183
บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาด้านสังคม.....	185
ค. ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันครอบครัวและ เครือญาติ สถาบันศาสนาและ ความเชื่อ และสถาบันการศึกษาในการพัฒนาหมู่บ้านรหธา.....	187
ง. การอภิปรายสรุปผล.....	194
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	200
ก. บทสรุป.....	200
ข. ปัญหาในการท้าวิจัย.....	201
ค. ข้อเสนอแนะ.....	202
บรรณานุกรม.....	204
ภาคผนวก.....	206
ประวัติผู้วิจัย.....	218

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงชั้นของดินและหิน.....	40
2	ร้อยละแสดงช่วงอายุของประชากรจำแนกตามเพศ.....	48
3	แสดงการฉีดวัคซีนตามอายุ.....	75
4	แสดงจำนวนนักเรียน ครูโรงเรียนบ้านโหรา.....	115
5	แสดงองค์ประกอบของสถาบันการพัฒนา.....	195
6	แสดงบทบาทของบ้าน วัด โรงเรียนในการพัฒนา.....	198

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY